

Thijssse's Hof wordt rijksmonument

Een groene school

Beheerder Roland Brakel (links) en twee vrijwilligers werken in de oudste heemtuin van Nederland, Thijssse's Hof in Bloemendaal

Nog dit jaar wordt Thijssse's Hof een rijksmonument. Terecht. Want negentig jaar geleden deed de beroemde natuurbeschermer Jac. P. Thijssse iets nieuws. Hij legde ter educatie een tuin vol inheemse planten aan. De Hof in Bloemendaal functioneert nog steeds. GER LONDO

✉ ELINE JÖRG

Eind negentiende eeuw was de natuurlijke rijkdom in Nederland behoorlijk afgenomen. Daar waren de verstedelijking en de intensivering van de agrarische cultuur de oorzaak van. Als reactie kregen veel mensen juist meer waardering en belangstelling voor de natuur. Via boeken, tijdschriften en verenigingen bereikten natuurstudie, -bescherming en -educatie een groot publiek. De gangmakers waren Jac. P. Thijssse en Eli Heimans. Rond 1900 stonden zij aan de wieg van organisaties die we nu nog steeds kennen, zoals Natuurmonumenten, de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en de Nederlandse Ornithologische Unie.

Bovendien is Thijssse de schrijver van negentien albums van Verkade over de natuur. Bij de koekjes en de beschuiten zaten plaatjes om in te plakken. De albums werden zeer populair, omdat Thijssse er goed in slaagde de schoonheid van de natuur over te brengen. Ook bepleitte hij de aanleg van 'instructieve plantsoenen'. Met tuinen vol inheemse planten en dieren wilde hij het contact tussen mens en natuur bevorderen.

Droom

In 1925 werd Thijsse zestig. Ter gelegenheid daarvan waardeerde Bloemendaal haar ingezetene met een gebied ter grootte van twee hectaren: Thijsse's Hof. Het stuk grond in het Bloemendaalse Bos mocht hij geheel naar zijn inzichten aanleggen. Hier kon Thijsse zijn droom verwezenlijken: een tuin met planten en dieren uit de omgeving, Kennemerland. Hij liet hem ontwerpen door de bekende tuinarchitect Leonard A. Springer en aanleggen door Cees Sipkes, die toentertijd de eerste kwekerij van inheemse planten in Nederland begon. Thijsse leverde onder meer lijsten met geschikte planten. Het braakliggende aardappelakkertje met eikenhakhout in het bos werd omgevormd tot een idyllische heemtuin in de Engelse landschapsstijl. Een centrale vijver met zeer flauwe taluds zorgde voor geleidelijke overgangen tussen natte en droge milieus. Met het uitgegraven zand werden heuvels gemaakt. Het vernieuwende van Thijsse's Hof is dat de tuin draait om de levensgemeenschap. Het gaat hier om de interactie tussen de planten en de dieren. De opzet was dat er natuurlijke begroeiingen ontstaan. Natuur kun je niet aanleggen. Die ontwikkelt zichzelf. De mens kan echter wel aanzetten geven. Je schept eerst een geschikte omgeving voor bepaalde vegetaties. Door aanplant en uitzaai en door gericht te maaien en te kappen vormt de begroeiing zich op de gewenste manier en komen er afwisselende biotopen tot stand, waar ook de dieren zich thuis voelen. Dit proces noemen we sinds de jaren 1990 natuurontwikkeling. Thijsse's Hof is hier het oudste voorbeeld van. Het is de eerste plek in Nederland waar doelbewust een gevarieerd milieu gecreëerd is ten behoeve van natuurlijke ontwikkelingen. In Thijsse's Hof is dus sprake van een wezenlijk andere aanleg en ander onderhoud dan voorheen in tuinen en parken gebruikelijk waren.

Vrij toegang

Vanaf de opening in 1925 is de toegang vrij. Vanzelfsprekend was Thijsse zelf de eerste die met rondleidingen begon. Dat deed hij onder andere voor de leerlingen van de scholen in Overveen en Bloemendaal waaraan hij als biologieleraar verbonden was. Ook veel andere scholen in Bloemendaal en Haarlem maakten en maken gebruik van de Hof, net als studenten uit Amsterdam en Leiden. Een goede indruk van de onnavolgbare wijze waarop Thijsse zijn rondleidingen verzorgde, bieden zijn boekjes *Een jaar in Thijsse's Hof* en *Een tweede jaar in Thijsse's Hof*, uit 1940 en 1942. Zo schreef hij over mieren als zaaiers: 'Begin Mei kunt ge het wel treffen, dat ze bij bank tien rondlopen met glinsterende zwarte bolletjes in hun bek met een wit randje er aan. [...] Dit laatste is een vettig weefsel en daar is het de mieren om te doen. De eigenlijke zaden zelf, de zwarte bolletjes, daar hebben ze niets aan en die laten ze wel verslingeren, als het lekkers verorberd is. Zodoende wordt de Helmbloem gaandeweg verspreid naar alle plekken, waar de kiemplantjes het hebben kunnen uithouden.

Links de vijver en rechts planten voor scholieren

Sinds 1995 kijkt Jac. P. Thijsse in brons toe of alles in zijn tuin nog naar zijn zin verloopt

Vanzelfsprekend was Thijsse zelf de eerste die met rondleidingen begon

Men vindt ze nu al vrijwel door het heele bosch.'

Toen Stichting Thijsse's Hof de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed onlangs verzocht om de Hof aan te wijzen als rijksmonument, verrichtte de dienst extra onderzoek. Sinds 2013 wijst de minister van Cultuur namelijk alleen nog rijksmonumenten aan via zogenoemde aanwijsprogramma's van de Rijksdienst. Zo worden momenteel alleen enkele streng geselecteerde gebouwen en tuinen uit de jaren 1959 tot en met 1965 een monument. Dat geldt ook voor een kleine groep archeologische vindplaatsen uit de gehele historie. Het potentiële monument moet vanwege zijn hoge zeldzaamheid een onmiskenbare aanvulling vormen op de zaken die reeds zijn beschermd. Buiten de programma's om wordt iets nog maar zelden een monument. Maar de stichting heeft gelijk. Thijsse's Hof blijkt inderdaad het beschermen waard. De Rijksdienst heeft dan ook de procedure tot aanwijzing als rijksmonument in gang gezet.

Oudste heemtuin

Thijsse's Hof is niet alleen de eerste en daarmee de oudste heemtuin van Nederland, maar zoals gezegd tevens het oudste voorbeeld van natuurontwikkeling. De grote invloed die Thijsse heeft gehad op de bescherming, het beheer en de educatie van de natuur in ons land wordt weerspiegeld in deze tuin. Thijsse's Hof is door het zorgvuldige en liefdevolle beheer vanaf de oprichting gaaf aan de huidige generatie overgeleverd en vervult nog steeds een grote educatieve rol. De Hof slaagt er nog altijd in om mensen de schoonheid van de natuur te laten beleven. Leonard Springers ontwerp toont aan dat natuurontwikkeling en esthetiek elkaar kunnen versterken en dat een vermaard tuinarchitect vooruitstrevend kon inspelen op deze nieuwe soort tuin.

Negentig jaar na de aanbidding van het stuk grond aan Thijsse waardeert Bloemendaal haar beroemde inwoner van destijds nog steeds. De gemeente ondersteunt het verzoek van Stichting Thijsse's Hof van harte. Nog dit jaar wordt dit bijzondere culturele en natuurhistorische erfgoed een rijksmonument. Dat is een prachtige bekroning op het jaar waarin het 150^e geboortjaar van Jac. P. Thijsse en het negentig-jarige bestaan van de Hof worden gevierd. ☒

Ger Londo is bestuurslid van Stichting Thijsse's Hof en Eline Jörg is adviseur architectuurhistorie bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, glondo@hetnet.nl & e.jorg@cultureelerfgoed.nl. Zie ook www.thijsseshof.nl.